

- 4.1. *Загальна характеристика активних заходів зі зменшення шкоди (АЗЗШ)*
- 4.2. *Головні процеси, що проводяться в межах заходів АЗЗШ щодо планування власних дій сил НАТО*
- 4.3. *Втілення активних заходів зі зменшення шкоди (АЗЗШ) на практичних діях сил НАТО*

Мета:

визначити передбачені альянсом основні заходи для зменшення впливу факторів шкоди на цивільне населення в зоні бойових дій.

Завдання:

- *пояснити загальну суть активних заходів зі зменшення шкоди;*
- *розглянути процес планування активних заходів зі зменшення шкоди;*
- *визначити механізм реалізації активних заходів зі зменшення шкоди в практичній площині.*

Ключові поняття:

активні заходи зі зменшення шкоди, скоювані насильства, скоювані насильства, захист цивільного населення, розуміння людського середовища, загрози для населення, міжнародне гуманітарне право, жертви серед цивільних.

Мотивація

«Організація об'єднаних націй збільшила офіційно свою оцінку кількості жертв війни на сході України... Оцінка кількості вбитих включає близько 3300 цивільних осіб... під час конфлікту від 7 до 9 тисяч осіб були поранені».

«...по обидва боки лінії зіткнення під час бойових дій на Донбасі було пошкоджено чи зруйновано понад 50 тис. будинків цивільного населення».

«... провадити загальнодержавну політику захисту цивільного населення й надання допомоги після завданої шкоди на взіреть тих, що запроваджено в США та НАТО, але пристосованих до реалій і потреб України. Будь-яка політика має охоплювати всі аспекти захисту, включно з

механізмами запобігання шкоді ... в тих випадках, коли цивільні особи зазнають шкоди внаслідок операцій».

Чому під час конфлікту на Донбасі цивільне населення зазнає людських і матеріальних втрат?

Яким чином досвід НАТО і США стає визначальним для уникнення масштабної шкоди цивільному населенню від війни на сході України в подальшому?

4.1. Загальна характеристика Активних заходів зі зменшення шкоди (АЗЗШ)

Активні заходи зі зменшення шкоди цивільним (Mitigate Harm) заподіяної як насильниками (perpetrators of violence), так і внаслідок власних дій сил НАТО, – ключовий комплекс заходів у сфері захисту цивільного населення, який єдиний, що мають очолюють військові підрозділи сил НАТО.

Головні зусилля зосереджені на тих, хто чинить насильство, а також на розумінні мотивації, можливостей та загроз для населення, які становлять ці *скоювані насильства (СН)*, що завдають шкоди цивільним особам внаслідок: 1) помилок у власних діях, 2) поверхового ставлення до побічної шкоди або 3) завдяки цілеспрямованим діям для досягнення певної цілі.

АЗЗШ – це насамперед військова місія, яка виконується шляхом усунення або зменшення фізичних загроз цивільним особам, без завдання ще більшої шкоди під час цієї діяльності. Це означає необхідність захисту цивільних осіб від цілеспрямованих та ненавмисних наслідків бойових дій як з боку супротивника, так і від власних дій НАТО під час боротьби проти нього.

Запитання

Чому для уникнення шкоди здебільшого АЗЗШ спрямовуються на тих, хто коїть насилля, а не на цивільне населення?

АЗЗШ у НАТО охоплює весь спектр військових операцій. Такими є, зокрема бойові операції, операції з підтримку миру та контрзаколотницькі дії, що спрямовані на зміну поведінки ворожих сил, які

намагаються зробити мішенню або поставити під контроль цивільне населення для досягнення своїх політичних та/або ідеологічних цілей, здобуття тактичної переваги або економічного зиску. При плануванні та впровадженні заходів АЗЗШ звертають особливу увагу на захист тих груп, що означені в рамках РЛС як найуразливіші до насильства в локальному контексті, такі як жінки, діти, люди похилого віку або меншини.

Планування дій у рамках АЗЗШ особливо важливе під час стандартних фаз планування операцій НАТО:

- фази 2 (оперативне оцінювання стратегічного середовища);
- фази 3 (параметри військового реагування (MRO), оперативне оцінювання);
- фази 4 (розроблення стратегічного плану, оперативного плану);
- та фази 5 (виконання).

Планування заходів АЗЗШ щодо власних дій мають особливе значення під час фази 4, коли розробляються конкретні додатки.

Завдяки цивільнозорієнтованому поглядові на проблеми НАТО розглядає широкий спектр можливих СН у кризах та/або конфліктах. Деякі з них цілеспрямованою шкодою цивільним особам: геноцид, проведення етнічних чисток, повалення режиму, помсти у фазі постконфлікту, конфлікту в місцевих громадах, невибіркового хижацького насильства й заколоту. Ідентифікація *насильників* у НАТО проводиться з точки зору цивільного населення, яке постраждало. Тому насильниками можуть бути ворожі сторони, дружні сили, місцева влада, злочинні угруповання, провокатори або навіть певні елементи серед місцевого населення. Навіть сили НАТО можуть вважатися насильниками, якщо своїми власними діями вони завдають шкоди.

Правила, яким чином НАТО поводить з кожною з цих груп, залежать не лише від того,

Запитання

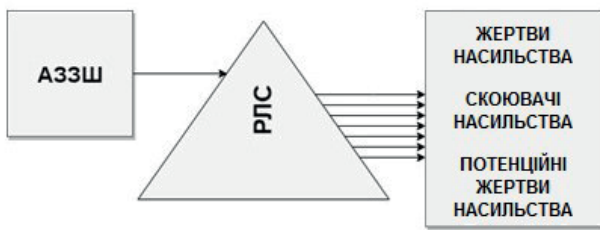
Чим відрізняються бойові операції від заходів з підтримки миру чи контрзаколотницьких дій?

Які меншини можуть стати об'єктом заподіюваного насильства в зоні конфлікту?

Запитання

Чому скоювачами насильства можуть бути сили НАТО і дружні сили?

чому і як вони завдають шкоди цивільним особам, а й від мандата (обов'язків та повноважень), законодавчих обмежень та Правил застосування сили/зброї (Rules of engagement, ROE). Головна увага робиться

на те, що їхні дії або бездіяльність, навмисно чи ненавмисно, завдають шкоди цивільним особам. Отже, цю оцінку можна застосовувати до ситуації колективної оборони, коли противники можуть застосовувати звичайні та асиметричні (гібридні) тактичні дії одночасно, подібно до того, як вона застосовується для операцій реагування на кризу, до якої залучаються як державні, так і недержавні актори.

АЗЗШ підтримує діяльність у рамках *Розуміння людського середовища (РЛС)*, допомагаючи виявити скоювані насильства, жертв насильства, а також вразливих до потенційного насильства, одночасно сприяючи проведенню загального аналізу *загроз для населення*. Для цього потрібно відповісти на ряд питань, зокрема:

- а) Яка найуразливіша група?
- б) Хто став мішенню насильства та/або кому заподіяно шкоду?
- в) Які сторони завдають шкоди цивільним особам?
- г) Яка сторона становить найбільшу загрозу для цивільних?
- г) Їхня шкода цивільним особам навмисна чи ненавмисна?
- д) Якщо шкода навмисна, яку стратегію/тактику ці скоювачі насильства застосовують проти цивільних осіб?
- е) Якщо шкода навмисна, яку стратегію та тактику використовують ці винуватці насильства щодо цивільних осіб?
- є) Які ресурси їм потрібні для завдання шкоди цивільним?

Вдале проведення АЗЗШ не можна *вимірювати* людськими життями. Але інколи тільки так можна оцінити важливість цих заходів:

З березня по листопад 2011 року була проведена спільна операція НАТО та міжнародної коаліції в Лівії «Об'єднаний захисник» (United Protector), яка сприяла падінню режиму Муаммара Каддафі, що повернув зброю проти власного народу. За даними міжнародної неурядової організації «Г'юман райтс вотч», «НАТО стверджує, що вжило

Запитання

Чому Розуміння людського середовища надзвичайно важливе для АЗЗШ?

Яким має бути ідеальний результат АЗЗШ?

масштабних заходів для мінімізації цивільної шкоди, і ці заходи, схоже, мали позитивний ефект: кількість загиблих серед цивільних осіб у Лівії від ударів НАТО була низька, враховуючи масштаби бомбардувань та

тривалість кампанії ... під час повітряних ударів НАТО загинуло щонайменше 72 цивільних, третина з яких – діти до 18 років ...».

4.2. Головні процеси, що проводяться в межах заходів АЗЗШ щодо планування власних дій сил НАТО

Для запобігання шкоді при плануванні сили НАТО роблять такі кроки:

а) *Процес вибору цілей* (у цій діяльності беруть участь кілька структур у рамках НАТО, що відповідають за вибір цілей, як, наприклад, Спільна рада щодо вибору цілей або Спільна робоча група з вибору цілей). У рамках цієї діяльності особам, які ухвалюють рішення, надається підтримка шляхом демонстрації зв'язку між військовими цілями та результатами, які мають бути досягнуті. Це робиться за допомогою визначення пріоритетних цілей, а також заходів та ресурсів, необхідних для досягнення цих результатів, а також оцінки отриманих результатів. Цей процес повинен передбачати юридичний аналіз, а також враховувати довготермінові наслідки, які можуть негативно вплинути на цивільне населення. У процесі вибору цілей враховується можливе використання всього спектра військових засобів (детальних і недетальних) для досягнення бажаних результатів, з одночасним запобіганням/мінімізацією шкоди цивільним особам.

Щодо переліку цілей, які не можуть бути атаковані (no strike list), його складання має надзвичайну важливість. НАТО приділяє надзвичайну увагу, щоб при цьому не пропустити важливої інформації, а також забезпечує постійну координацію з невійськовими сторонами задля отримання інформації щодо об'єктів, які повинні бути внесені до переліку цілей, що не можуть бути атаковані. Також важливо зазначити, що аналітичні продукти, які складаються в рамках процесу Розуміння людського середовища, також грають надзвичайно важливу роль у формуванні переліків потенціальних цілей/мішеней.

б) Інформацію про фактор цивільного населення також інтегровано до *Аналітичної системи визначення цілей* (Target System Analysis (TSA)) з метою забезпечення розуміння та оцінки бажань і можливостей цивільних сторін в операційному середовищі, а також взаємовідносин з наявними структурами та мережами. Разом з іншими аналітичними звітами НАТО це допомагає визначити критично вразливі об'єкти, що можуть стати цілями або які треба захистити від ударів – як за допомогою детальних, так і недетальних засобів.

Запитання

Які цілі при плануванні військових ударів не допускаються, щоб не завдати цивільним шкоди?

в) Аспекти захисту цивільного населення також враховуються при плануванні *захисту власних сил НАТО* під час операцій.

г) *Механізми укладання контрактів з особливою увагою до боротьби з корупцією*. Процедури НАТО щодо укладання контрактів завжди повинні відповідати меті сприяння спільним цінностям Альянсу з акцентом на верховенстві закону. Корупція може зашкодити операційній ефективності. Головні аспекти доброчесності, що пов'язані з військовими операціями і впливають на їх ефективність: використання приватних військових компаній без чіткого визначення правил підпорядкування центральному командуванню; використання приватних підрядників для підтримки логістичних та бойових операцій без проведення належних закупівель, виконання та контролю виконання відповідних контрактів. Так, забезпечується чітка правова база для діяльності приватних підрядників з метою забезпечення дотримання умов кожного окремого контракту та верховенства права загалом.

г) Ризики для цивільного населення також враховуються під час складання *Детального опису операції* (Operational Design), щоб гарантувати, що вжиті заходи та отримані наслідки не матимуть негативного впливу чи не заподіюють шкоди цивільному населенню під час досягнення військової мети. При цьому також враховуються довгострокові наслідки.

Що стосується *Дій інших сторін*, то нижчевказані процеси мають особливе значення:

а) Розроблення *Правил ведення бойових дій (відкриття вогню)*, які містять бажані результати в царині ЗЦН, приділяючи особливу увагу правилам превентивного застосування сили. Ці правила змінюються та доповнюються, якщо в цьому є потреба.

б) Створення спеціального механізму взаємодії для *боротьби з імпровізованими вибуховими пристроями (ІВП)* у співпраці з місцевою владою, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та іншими відповідними зацікавленими сторонами. Обмін аналітичними даними та інформацією з іншими учасниками процесу, щоб зрозуміти не тільки безпосередні, але й системні загрози, має важли-

ве значення для знешкодження вибухових пристроїв та зменшення кількості випадків заподіяння шкоди цивільним від вибухових пристроїв.

Запитання

Чому важливо детально прораховувати військову операцію?

«На прикладі операції в Афганістані можна навести переконливий аргумент, що захист – як від власних дій *Міжнародних сил сприяння безпеці* (International Security Assistance Force, ISAF, які діють при підтримці НАТО) так і від акцій інших антиурядових угруповань – повинен

був бути головним фокусом з **самого початку**. Дослідження показали, що ключова стратегічна наземна та цивільна підтримка була втрачена через збільшення цивільних жертв як від власних операцій, так і від операцій їхніх супротивників. Врешті-решт МССБ змінили свою тактику та стали ефективнішими в запобіганні цивільній шкоді від власних операцій, але це була запізнена дія, і десятки цивільних людей все ще ставали жертвами від інших груп. Наприклад, одним з основних джерел шкоди для цивільних осіб було використання антиурядовими групами імпровізованих вибухових пристроїв (ІБП) для атаки на міжнародні та афганські сили. У цьому випадку сама наявність міжнародних сил збільшила імовірність можливої шкоди від ІБП цивільним особам у деяких районах проти районів, де їх не було. Однак ініціативи МССБ з протидії ІБП, що розпочалися як заходи захисту військових сил, незабаром стали активним заходом захисту та зменшення шкоди цивільним».

Запитання

Яким чином запобігання корупційним ризикам при плануванні військових операцій пов'язано з успішністю АЗЗШ?

Який інструментарій використовується при плануванні АЗЗШ власних дій альянсом?

Якої помилки припустилися сили МССБ при плануванні власної операції в Афганістані?

4.3. Втілення активних заходів зі зменшення шкоди (АЗЗШ) на практиці

Діяльність у рамках цього напрямку може потребувати застосування військової сили чи загрози застосування для запобігання, стримування, превентивних дій та реагування на ситуації, коли цивільне населення стає жертвою фізичного насильства або йому загрожує таке насильство. Такі заходи проводяться з обережністю та стриманістю для мінімізації негативних наслідків для населення й вони завжди мають відповідати принципам *міжнародного гуманітарного права* (МГП). Це означає, що завжди необхідно забезпечувати захист цивільного населення від передбачуваних і непередбачуваних наслідків бойових дій.

АЗЗШ охоплює такі елементи:

а) **Власні дії – Зменшення шкоди цивільним.** НАТО дотримується позиції щодо стриманості у проведенні операцій з метою мінімізації шкоди відповідно до принципів МГП, зокрема дій щодо захисту власних сил. Така діяльність передбачає заходи щодо виявлення, розслідування та відстеження інцидентів, коли жертвами стають цивільні особи внаслідок дій сил НАТО, а також надання допомоги цивільним, яким була завдана шкода внаслідок цих операцій.

Незважаючи на те, що об'єктом процесу Зменшення шкоди цивільним (Civilian Harm Mitigation) є не заподіювачі шкоди, такі заходи є важливим складником операцій НАТО. Це робиться з певних причин: якщо місцеве населення буде вбачати в діях військових НАТО байдужість до кількості жертв серед цивільних, то це може призвести до втрати підтримки серед місцевого населення та інших присутніх у зоні кризи/конфлікту сторін, а отже делегітимізувати військову місію.

Парадоксальний висновок сил МССБ при проведенні АЗЗШ в Афганістані на поч. 2000-х рр.

Під час бойових дій в Афганістані проти сил Талібану та інших антиурядових угруповань сили МССБ дійшли логічного, але й неочікуваного висновку: «Слід пам'ятати, що вбивство численних повстанців буде контрпродуктивне, якщо побічно теж будуть убиті мирні жителі. Це створить легітимність заколоту та призведе до посилення підтримки (заколотників з боку. – Авт.) населення. З цієї причини командирам доводиться встановлювати процедури для збалансованого використання сили та уникнення зайвого її застосування, яке призводить до побічної шкоди».

Зменшення шкоди цивільним передбачає:

1) **Дотримання МГП.** Мається на увазі правомірна та належна стриманість у використанні військової сили для захисту власних сил та для виконання бойових завдань.

2) **Робота з даними щодо жертв серед цивільних** (civilian casualties – CIVCAS) передбачає заходи щодо моніторингу, фіксації, розслідування та аналізу жертв серед цивільних. Даний процес включає складання та публікацію Стратегічних повідомлень (Strategic messaging) для пояснення необхідності в застосуванні сили, опис стану розслідування випадків жертв серед цивільних, документування шкоди тощо. Для НАТО вкрай важливо швидко та точно реагувати на будь-які проблеми, які виникають внаслідок діяльності його сил для створення відповідних наративів та збереження легітимності місії.

3) Якщо НАТО завдає ненавмисної шкоди, Альянс надає **допомогу цивільним**. Такі дії включають: потенційні компенсації (репарації) та відшкодування (добровільну допомогу) для постраждалих цивільних та їхніх родин у вигляді визнання шкоди, вибачень, грошової компенсації та/або інших форм допомоги.

4) **Дотримання певної дистанції** від місцевостей, де присутнє цивільне населення. Діяльність у цій сфері пов'язана з 3-м напрямком ЗЦН, «Забезпечення доступу до основних потреб», спрямованим на зменшення впливу від власних дій НАТО. У межах цих заходів підкреслюється важливість того, щоб сили НАТО діяли (зокрема щодо

логістики та підтримки) на певній відстані від цивільного населення, бо сили НАТО – законні військові цілі й можуть загрожувати цивільним особам своєю присутністю.

б) *Дії інших сторін* – зменшення загроз від дій супротивника. Бойові дії проти ворога – традиційна роль збройних сил. Під час проведення операцій, спрямованих на захист цивільного населення, збройні сили зосереджують зусилля на веденні бойових дій проти скоювачів насильства, які навмисно атакують цивільних осіб та/або провокують жертви серед цивільного населення, діючи безпосередньо в тих районах, де мешкають цивільні. Такі бойові дії проводять для запобігання, зменшення та/або мінімізації шкоди чи загрози заподіяння шкоди цими сторонами щодо цивільного населення.

За умови чітко окресленого мандата дій НАТО, такий напрям зусиль передбачає застосування засобів впливу, летальних та нелетальних військових сил або загрозу застосування таких сил з метою тиску на скоювачів насильства. Це робиться для запобігання, стримування, превентивних дій та реагування на ситуації, коли цивільне населення зазнає фізичного насильства або ж воно йому загрожує. Такі дії також демонструють, що сили НАТО готові та здатні активно боротися проти тих, хто завдає шкоди мирним громадянам.

Коли шкоду цивільним заподіяно дружніми силами (Friendly forces), чи місцевими органами влади, чи окремими групами серед цивільного населення, основні зусилля межах АЗЗШ зосереджуються на заходах з метою зупинити чи змінити їхні дії, що завдають шкоди. Якщо рекомендації та вплив виявляються недостатніми або коли сторони налаштовані вороже, силам НАТО доводиться вступати з ними в активне протистояння, використовуючи весь спектр дій, щоб припинити, примусити або зробити неможливими їхні дії, які завдають шкоди цивільному населенню.

Запитання

Чому при проведенні АЗЗШ важливо дотримуватися принципів міжнародного гуманітарного права?

Якою мірою інформаційний складник істотний для вдалої реалізації АЗЗШ?

Які форми безпосередньої взаємодії з цивільним населенням у ході військової операції після завдання шкоди?

Який пріоритет використання АЗЗШ: проти безпосереднього ворога, чи проти скоювача насильства, якщо ці суб'єкти різні?

Як масштаб ліквідації ворожих сил пов'язаний з можливою шкодою?

Запитання

Чим відрізняються АЗЗШ в умовах дії ворожих і дружніх скоювачів насильства?

Вибір відповідних заходів завжди залежить від рішення командувача сил НАТО, який керується мандатом, місією та всебічним усвідомленням і розумінням людського середовища (РЛС). Завдяки попередньому процесові планування. Такі дії передбачають:

1) **Активний захист:** бойові дії проти тих, хто скоює насильство, з метою нейтралізації та/або примушення їх до припинення нападів на цивільне населення:

а) **Завдання поразки/знищення:** наступальні військові дії для припинення ворожої діяльності та/або знищення здатності фізично загрожувати чи заподіювати шкоду цивільним особам.

б) **Примус:** активні дії сил НАТО, які демонструють загрозу та примушують відповідні сторони конфлікту припинити свою шкідливу діяльність щодо цивільних осіб.

2) **Пасивний захист:** військові дії з метою запобігання, послаблення та зменшення можливостей ворожих сторін щодо нападів чи загроз нападів проти цивільних осіб:

а) **Стримування:** відкрито застережливе розгортання сил НАТО та/або демонстрація сили, яка використовується для зменшення рішучості ворожих сторін заподіяти шкоду цивільним.

б) **Активне стримування:** обмежене використання сили для «запобігання» поширенню насильства та шкідливим наслідкам бойових дій чи конфлікту.

Запитання

Які з дій АЗЗШ найрезультативніші?

цивільних, деескалації напруги, активізації переговорів та забезпечення гуманітарної діяльності.

в. **Уникнення:** виведення та/або переміщення збройних сил з метою запобігання протистоянню та зменшення втрат серед

Завдання

Прочитати текст і дати відповідь на питання.

«Повітряна кампанія спрямована на ослаблення військових можливостей сербів як стратегічно, так і тактично. Удари по тактичних цілях, таких як

артилерія та польові штаби, мали ... вплив на зрив етнічних чисток (косовських албанців). Удари щодо стратегічних цілей, таких як урядові міністерства та нафтопереробні заводи, мали довгостроковий та ширший вплив на сербську військову машину. Понад 38 000 бойових вильотів, зокрема 10 484 ударні дії, зроблено авіацією союзників, без загиблих у бою союзників – неабияке досягнення...

...Проведення повітряних ударів також гальмувалося цинічними заходами сербів, використанням цивільних будинків і споруд для приховування зброї та транспортних засобів, перемішуванням військових

машин з цивільними в конвоях та іноді використанням людей як живих щитів. Так турбота НАТО щодо уникнення цивільних жертв була використана сербами (з військовою метою)...

...Вибір цілей ретельно перевірявся на кількох рівнях командування, а також союзників, що завдавали ударів. Ці огляди гарантували, що вони відповідають міжнародному праву, були військово виправдані та мінімізували ризик для цивільних та їхнього майна.

Насправді турбота про уникнення ненавмисної шкоди була головним стримувальним фактором протягом усього часу (операції). Багато цілей не зазнавали нападу, бо ризик вважався занадто високим. Але такі обмеження не змінили остаточного результату. Сучасні технології, майстерність пілотів НАТО та контроль за вибором цілей дозволили альянсові досягти успіху з надзвичайно малою кількістю жертв серед цивільного населення.

Фактична кількість людських втрат ніколи не буде точно відомою, але незалежна група «Г'юман райтс вотч» підрахувала, що було 90 інцидентів, пов'язаних із загибеллю цивільних осіб, у яких від 488 до 527 людей, можливо, втратили життя, 87 з них у Корісі, де сербські сили змушували мирних жителів зайняти відому військову ціль. Ці цифри набагато нижчі за 1200 – 5700 загиблих серед цивільних осіб, заявлених югославами» [6].

Запитання

- а. З якою метою НАТО розпочало повітряну операцію проти сербської держави?
- б. Які завдання переслідувало командування НАТО при операції проти сербів?
- в. Яким чином вибір цілей для повітряних ударів впливав на інтенсивність військової кампанії?
- г. Чому автор підкреслює цинічний характер заходів, до яких вдалися серби в ході бойових дій?
- д. Оцініть позицію автора щодо кількості жертв, спричинених діями НАТО, використовуючи порівняння кількості бойових вильотів і втрат серед цивільного населення?

Завдання

Прочитати текст і дати відповідь на питання.

Вбивства цивільних у Косові – безпосередня причина, чому НАТО ухвалило рішення про гуманітарну інтервенцію

У вересні 1998 року, як і тисячі етнічних албанців у Косові, родина Деліджаїв шукала притулку в лісі після того, як їхнє село Нижнє Обріньє було обстріляне під час наступу сербських сил. Приблизно за кілометр від села в лісовій місцевості знайдено трупи вісімнадцятьох цивільних. Трупи п'яти жінок та двох дітей, віком від п'яти до семи років, лежали у вузькому яру біля імпровізованого намету, де сім'я Де-

ліджаїв шукала притулку від обстрілу. Усі вони були застрелені в голову з близької відстані, мабуть, після спроби втекти від нападу. Тіла кількох жертв засвідчили чіткі каліцтва.

Село Горне Обрінье розташоване в муніципалітеті Дрениця Глоговець. У 500-літньому селі є близько 300 будинків, розділених між кількома великими родинами, зокрема сім'ями Деліджаїв та Гісенеїв.

Лулетата Деліджай, двадцять вісім років, була вагітна два місяці; її живіт був розрізаний. Паджазіта Деліджай, шістдесят п'ять років, знайдена в імпровізованому наметі з розрізаним горлом, а частина мозку видалена та лежала поруч. Сім'я Деліджаїв жила в лісі з 25 вересня 1999 року. 26 вересня, о 10:00, сербські збройні сили ввійшли в ліс. Щонайменше двоє цивільних людей загинуло в сусідньому селі Нижне Обрінье. В іншому селі, Горне Обрінье, знайдено трупи трьох людей похилого віку, зокрема жінки та інваліда, яких розстріляли з близької відстані.

Імена загиблих в Нижньому Обрінье: 1) Алі Деліджай, шістдесят три роки; 2) Адем Деліджай, тридцять три роки; 3) Меджхар Деліджай, двадцять сім років, дружина Адема Деліджая; 4) Валмір Деліджай, вісімнадцять місяців, син Адема та Меджер Деліджай; 5) Хаміде Деліджай, шістдесят років, мати Адема Деліджая; 6) Майте Деліджай, шістдесят чотири роки, тітка Адема Деліджая; 7) Люмніе Деліджай, тридцять років; 8) Джетон Деліджай, вісім років, син Люмніе; 9) Мендухіе Деліджай, чотири роки, донька Люмніе; 10) Лулетата Деліджай; 11) Паджазіт Деліджай; 12) Зекір Деліджай, сорок чотири роки; 13) Хабіб Деліджай, п'ятдесят три роки; 14) Хайсен Деліджай, п'ятдесят один рік; 15) Фазлі Деліджай, дев'яносто чотири роки, інвалід, знайдений мертвим у будинку; 16) Західе Деліджай, двадцять сім років; 17) Гентіона Деліджай, сім років, дочка Західе; 18) Доньєтта Деліджай, п'ять років, дочка Західе Деліджай.

Рачак

Треба пам'ятати, що з лютого 1998 року в Косові тривала жорстока кампанія насильства стосовно цивільного населення з боку сербських сил, від чийх рук загинули сотні цивільних: Лікошане та Чірез (1 березня 1998 р., 26 вбитих, серед них діти і вагітні жінки), Доньї Преказ (5/6 березня 1998 р., розстріляно 54 цивільних, серед них 12 жінок та 11 дітей), Льюбєніц (25 травня 1998 р., 8 чоловіків), Нові Поклек (31 травня 1998 р., 8 чоловіків зникло, 2 розстріляно), Ораховац (липень 1998 р., невідома кількість цивільних осіб убита), Горне Обрінье (26 вересня 1998 р., дивись окремий файл). Внаслідок цих операцій вже в жовтні 1998 р. бл. 300 000 косовських албанців стали біженцями, а потім ця цифра збільшилася до 800 000 осіб.

Рішенню про початок повітряної операції передувала різанина в селищі Рачаку в Косові 15 січня 1999 року. Під час зачистки села з нього була виведена група цивільних та невдовзі в лісовому масиві неподалік 45 цивільних убито, зокрема одну дитину та одну жінку. Представники

місії ОБСЄ встановили, що відбулася розправа над мирним населенням. Щоб приховати злочин, урядові сили знов атакували Рачак та заволоділи тілами вбитих, щоб представити загиблих як бойовиків Армії звільнення Косова. Зрештою, була проведена «експертиза» за допомогою білоруських та сербських експертів, які виступили із заявою про саме таку версію. Коли комісія фінських спеціалістів згодом дістала доступ до тіл та довела, що постраждалі – цивільні, то для НАТО стало очевидно, що подібні дії не припиняться, й що влада продовжуватиме фальсифікувати та приховувати злочини. Зрештою після остаточного зриву перемовин у Рамбуе, НАТО розпочало операцію “Союзна сила”.

Албанці вітають сили КФОР після проведення операції НАТО “Союзна сила”

Перед початком операції НАТО в Косові президент Клінтон заявив, що вона мала чітко визначений гуманітарний характер. Він сказав: *«Наші удари мають три цілі: спочатку продемонструвати серйозність протидії НАТО агресії та підтримку миру. По-друге, для того щоб стримати президента Мілошевича від продовження та ескалації його нападів на беззахисних мирних жителів, щоб він відчув ціну нападів. І, по-третє, якщо потрібно, зруйнувати спроможність Югославії вести війну проти Косова в майбутньому, серйозно знизивши її військові можливості».*

Під час повітряної війни НАТО за Косово багато чого робилося вперше – саме з огляду на потребу в забезпечення безпеки цивільних. В операції «Союзна сила» масово застосовувалися важкі бомбардувальники. Наприклад, з приблизно 700 бойових літаків США, які взяли участь у цій операції, всього 21 бомбардувальник (10 В-52, 5 В-1s і 6 В-2) випустив 11000 з більш ніж 23000 боєприпасів класу «повітря-земля» протягом 78-денного перебігу операції. Але при цьому використання точних керованих боєприпасів досягло безпрецедентних рівнів. У «Бурі в пустелі» лише 10 відсотків американських ударних літаків, які брали участь в операції, були обладнані засобами для застосування високоточних керованих боєприпасів (ВКБ). Цей відсоток зріс до 69 відсотків в операціях „Обдуманна сила” та до 90 відсотків в “Союзній силі” .

Завдяки надзвичайно активному використанню ВКБ як для підвищення оперативної ефективності, так і уникнення шкоди для цивільних, з більше ніж 400 фіксованих цілей, визначених для ураження, три чверті з них знищено саме завдяки ВКБ – з мінімальною шкодою для оточення . Завдяки ВКБ також уражено 64 відсотки від загалом 9 815 цілей. Від усього 23 515 використаних боєприпасів ВКБ становили безпрецедентно високий відсоток – 29 % (6728).

І хоча зафіксовано 500 випадків загибелі цивільних у близько 90 інцидентах, якщо порівняти ці цифри із загальною кількістю літако-вильотів – понад 38 000 (серед них 10 484 – ударні) за 78 днів – то це означає лише те, що бойові дії велися з надзвичайно суворим застосуванням обмежень задля захисту цивільних.

Досвід проведення операції «Союзна сила» став відправним пунктом для планування подальших операцій НАТО з метою мінімізації втрат серед цивільного населення.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ ЗАКРІПЛЕННЯ ТЕМИ

1. Яким чином цивільні в Косово намагалися уникнути насильства з боку сербських сил безпеки?
2. Навіщо серби вдалися до активного знищення цивільних в Косово?

3. Які були позиції різних експертних груп, щодо ідентифікації загиблих в Косово?

4. Яку мету ставили перед собою сили НАТО перед початком операції «Союзна сила»?

5. В чому інноваційність операції «Союзна сила» у порівнянні із попередніми, проведеними силами НАТО?

6. Оцініть результат спільної операції НАТО в Косово і який досвід вона надала для подальшого удосконалення АЗЗШ?

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

1. Що НЕ належить до переліку скоюваних насильств під час бойових дій?

а) мародерство;

в) шахрайство;

б) вбивства;

г) незаконне позбавлення волі.

2. АЗЗШ це дії...

а) гуманітарного характеру;

в) освітнього характеру;

б) військового характеру;

г) юридичного характеру.

3. Що Не належить до спектра АЗЗШ?

а) контрзаколотницькі дії;

в) каральні заходи;

б) бойові операції;

г) підтримка миру.

4. Хто НЕ може бути скоювачами насильства під час бойових дій?

а) військові дружні сили;

б) місцева влада і представники місцевого населення;

в) Міжнародний комітет Червоного Хреста;

г) військові ворожі сили.

5. Що при плануванні АЗЗШ допомагає виявляти Розуміння людського середовища?

а) військово-стратегічне становище супротивника;

б) потенційні вразливі групи цивільного населення;

в) логістику ворожого тилу;

г) інформаційні прогалини в пропаганді ворога.

6. Які заходи вживаються при плануванні АЗЗШ?

а) переговори із супротивником;

б) контактування із силами спротиву;

в) організація медичної служби;

г) процес обрання цілей.

7. Яке право – основа для АЗЗШ?

- а) кримінальне право;*
- б) міжнародне гуманітарне право;*
- в) цивільне право;*
- г) адміністративне право.*

8. Які форми допомоги цивільним після заподіяння шкоди НЕ використовуються при АЗЗШ?

- а) Грошова компенсація;*
- б) відшкодування;*
- в) інформування про заходи безпеки;*
- г) вибачення за завдану шкоду.*

9. Які активні заходи запобігання шкоді мають найменш виражений характер?

- а) активне стримування;*
- б) примус;*
- в) стримування;*
- г) уникнення.*

10. Які заходи вживаються, коли шкоди завдали дружні сили?

- а) покарання дружніх сил;*
- б) зупинка і зміна дій дружніх сил;*
- в) сприяння діям дружніх сил;*
- г) зміна командування дружніх сил.*

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Доповідь про втрати цивільного населення, руйнування житла та інфраструктури внаслідок збройного конфлікту на сході України. URL: <https://tinyurl.com/y5yqewj4> (дата звернення: 09.01.2020).

2. «Зруйноване житло цивільного населення: порядок денний на п'ятому році конфлікту» Матеріали круглого столу. URL: <https://tinyurl.com/y5sjl59e> (дата звернення: 09.01.2020).

3. Рекомендації громадської організації «Центр з питань цивільних осіб в умовах конфлікту». URL: <https://tinyurl.com/y5n2yskm> (дата звернення: 09.01.2020).

4. Unacknowledged Deaths Civilian Casualties in NATO's Air Campaign in Libya. URL: <https://tinyurl.com/y8ams6mj> (дата звернення: 09.01.2020).

5. Marla B. Keenan, Alexander William Beadle Operationalizing Protection of Civilians in NATO Operations. URL: <https://tinyurl.com/we9g3ue> (дата звернення: 09.01.2020).

6. Аналіз кампанії НАТО «Союзна сила». URL: <https://tinyurl.com/y5ue26by> (дата звернення: 09.01.2020).

7. Звіт «Г'юман райтс вотч». URL: <https://tinyurl.com/tprxh3h> (дата звернення: 09.01.2020).

8. D Bruce R. Nardulli, Walter L. Perry, Bruce Pirnie John Gordon IV, John G. McGinn/ Disjointed War Military Operations in Kosovo, 1999. URL: <https://tinyurl.com/t6kypbq> (дата звернення: 09.01.2020).

9. Виступ генерал Веслі Кларка щодо оцінки ефективності операції. URL: <https://tinyurl.com/u4wwl9m> (дата звернення: 09.01.2020).